

«завтрашний город... — громадный и солнечный город-сад с величественными общественными дворцами в центре» [4, с. 50].

Развитие промышленного производства формировало новую философию города. В результате идею схождения мира к центральной точке заменила идея «потока жизни», давшая схему линейного города. Но и в этих условиях «Град божий» Августина или «Город Солнца» Кампанеллы возникают в «Лучезарном городе» Н. А. Милютина, «Городе Солнца» И. Леонидова, существуют в скрытом виде в идеях «города будущего», «соцгорода» и др. «Идеальная» схема Харькова тоже оказалась преобразованной строительством ХТЗ и промышленно-селитебной зоны на юго-восточном выходе из города.

Однако миф кольца не ушел окончательно. Эстетически упорядочивающая сила кольцевой линии и сейчас властно вторгается в современное предельно рационализированное градостроительное мышление, порождая порой архаические конструкции в градостроительных решениях. В данном случае срабатывает парадокс художественной формы, основанной на культурном архетипе. Таким образом, обращение к тому, что понято и принято человеком на протяжении истории, дает возможность понять, что архитектура, преобразовывая среду, обеспечивает на всех этапах ее экзистенциальное обживание.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Ревзин Г. И. Очерки по философии архитектурных форм. — М.: ОГИ, 2002. — 144 с.
2. Линч К. Совершенная форма в градостроительстве. — М.: Стройиздат, 1986. — 264 с.
3. Эйнгорн А. Л. Экономика жилищного строительства. — Харьков, 1930.
4. Лопатин П. Город настоящего и будущего. — М., 1925.

УДК 727.1:061.22

Г. Л. Ковальська

МІСТОБУДІВНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ

Згідно законодавства структура освіти в Україні включає: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту. В статті розглядаються заклади дошкільної та загальної освіти, найбільш розповсюджені в забудові населених пунктів, які потребують значних територіальних ресурсів та суттєво впливають на містобудівні якості забудови житлових районів.

Доцільність виховання дітей в дошкільних закладах підтверджена багаторічною вітчизняною та зарубіжною практикою. За радянських часів матеріальний фонд дитячих дошкільних закладів (ДДЗ) забезпечував охоплення біля 70 % дітей дошкільним вихованням. В кожному мікрорайоні, згідно з нормативами, розмі-

щувались будинки ясел та садків (іноді одночасно декілька об'єктів). Постійно гостро стояла соціальна потреба збільшення кількості та місткості дитячих закладів. Фахівцями науково-дослідних та проектних інститутів були розроблені проекти укрупнених дитячих закладів на 280–320 місць та кооперовані дитячі комплекси на 560–640 місць, в яких блокувались по два і більше дитячих дошкільних закладів.

В кінці 80-х — на початку 90-х років ХХ ст. ситуація дещо змінилася. У зв'язку з введенням пільгової відпустки матерям по догляду за дитиною до 3 років наповнюваність дитячих закладів почала зменшуватись. Збільшувалась кількість вільних місць також в зв'язку зі зменшенням народжуваності дітей, обумовленим складною демографічною та економічною ситуацією того періоду. Частина дитячих закладів закривалась. Чисельність ясельних груп (згідно з нормативами) зменшилась з 20 до 15, а дошкільних з 25 до 20.

Соціально-економічні ускладнення після отримання держаної незалежності посилили та прискорили процеси деградації мережі дитячих дошкільних закладів. Багато збанкрутілих підприємств, які мали на своєму балансі дитячі заклади, передавали їх для іншого функціонального призначення. Ця тенденція продовжувалась і в подальшому. В результаті майже половина будинків дитячих ясел-садків використовуються для офісів, юридичних контор, комунальних установ та різних закладів культурно-побутового призначення. Є навіть випадки, коли специфічні за планувальною структурою будинки дитячих садків пристосовані для потреб потужних банків та приватних вищих навчальних закладів. Наприклад, в Києві нараховується 72 дошкільні навчальні заклади, які не працюють і передані різним організаціям.

На початку ХХІ ст. з підйомом економіки країни, збільшенням уваги державних органів до проблем народжуваності дітей, фінансове стимулювання багатодітних сімей та інших соціальних заходів обумовили ріст народжуваності дітей. Відповідно зросла потреба в дитячих дошкільних закладах. На період 2010 року майже у всіх містах існуючі дитячі ясла та особливо садки переповнені. Замість нормативних 15 (в яслах) та 20 (в садках) в деяких групах налічується по 30–35 осіб.

За даними Міністерства освіти і науки 2008–2009 навчальний рік розпочали 15,3 тис. дошкільних навчальних закладів, які відвідували 1 мільйон 130 тисяч дітей дошкільного віку. Тобто середня місткість дитячих садків в Україні в цей період складала 74 дитини.

На сьогодні загальна кількість дітей дошкільного віку в Україні 2,02 млн осіб, при цьому 44 % цих дітей, або 890 тисяч, не відвідують дошкільні навчальні заклади через відсутність місць в існуючих дитсадках, або через відсутність дошкільних навчальних закладів взагалі.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» набувають поширення інтеграційні процеси в цій галузі освіти. Триває процес створення нових типів дошкільних навчальних закладів: художньо-естетичного, фізкультурно-оздоровчого, гуманітарного та інших напрямків.

Особливо гостро нестача місць у дитячих дошкільних закладах відчувається у великих містах України. Кількість дитсадків, у яких чисельність дітей перевищує кількість місць у працюючих групах, зростає щороку.

Львівські фахівці пропонують у структурі сформованих житлових мікрорайонів з ущільненою забудовою та обмеженими земельними ділянками для нового будівництва впровадження невеликих дитячих закладів з короткочасним перебуванням дітей та створення дитячих груп надмалої місткості (до 15 дітей) з централізованим обслуговуванням. Дитячі осередки надмалої місткості без приміщень господарського призначення (кухні, пральні тощо) можуть розміщуватись в житлових будинках та громадських закладах, а централізовані пункти (які можуть створюватись на базі існуючих дитячих садків, шкіл тощо) будуть обслуговувати декілька подібних дитячих дошкільних закладів надмалої місткості. Розповсюдження подібних типів невеликих дитячих дошкільних закладів, поряд з формуванням навчально-виховних комплексів, де блокуються дитячі приміщення з початковими школами, а можливо, і з іншими спорідненими закладами обслуговування, ефективний напрямок рішення складних містобудівних проблем формування мережі закладів освіти.

Ще одна вагома проблема, яка впливає на формування мережі дитячих закладів, пов'язана з демографічними особливостями різних населених пунктів, яка обумовлює нерівномірне навантаження на ДДЗ на протязі певного часу їх експлуатації та в залежності від місця розташування. Ще в кінці ХХ ст. дослідженнями різних авторів було встановлено, що в районах новобудов потреба в дитячих закладах значно більша, тому що там переважають молоді сім'ї. Через 10–15 років цей показник зменшується до рівня середнього по місту. Одночасно збільшується питома вага дітей шкільного віку і, відповідно, зростає потреба в загальноосвітніх навчальних закладах. Через 15–20 років з «постарінням» мікрорайону зменшується також наповнюваність шкіл. Ще приблизно через 10 років настає нова хвиля демографічних коливань, знову збільшується дошкільний контингент і відповідно відновлюється актуальність дитячих ясел-садків.

Це обумовлює застосування диференційованих розрахункових показників для різних районів міста та створення гнучкої мережі різних типів дитячих закладів з динамічною планувальною структурою. Частина ДДЗ можуть бути традиційного типу зі стабільною функціональною структурою, а приблизно третину дитячих садків доцільно формувати як варіабельні структури зі змінною технологією. Особливо ефективно в даному відношенні створення навчально-виховних комплексів, де дитячі садки блокуються з початковими школами, що дає можливість згідно демографічних коливань змінювати функціональне призначення навчально-виховних блоків та корпусів.

Всього в Україні налічується 1565 навчально-виховних комплексів «школа — дитячий садок» з контингентом 64 тис. дітей. Як вважають фахівці-педагоги, подібні комплекси є одним з перспективних напрямків удосконалення мережі навчально-виховних закладів.

Сучасний стан мережі загальноосвітніх навчальних закладів в значній мірі обумовлений соціально-економічними відносинами, формами і методами навчання та містобудівними особливостями формування житлових районів, де, як правило, розміщувались шкільні будинки.

Доцільно відмітити, що в дореволюційній Україні, подібно іншим регіонам Російської імперії, була сформована широка мережа різноманітних типів загальноосвітніх навчальних закладів: початкові школи, гімназії, реальні училища, різ-

ні типи професійних шкіл. В перші післяреволюційні роки відчувався новаторський дух в організації шкільного навчання. Школа розглядалася в соціальному й містобудівному аспектах як культурно-виховний і просвітній центр не тільки для дітей, але й для дорослого населення. Створювалися різні типи шкільних закладів з різноманітними формами навчально-виховної роботи: школи-фабрики, школи-заводи, школи-клуби, школи-комуни, шкільні кооперативи з розвиненою навчально-матеріальною базою.

Однак в подальшому різноманітні початкові школи, гімназії та училища були реорганізовані в «єдині трудові школи». Однотипність ставала основним принципом радянського школознавства, в т. ч. у формуванні шкільної мережі, в принципах розміщення шкільних будинків в житлових районах. Жорстко нормувалися площі приміщень та розміри території шкіл, впроваджувалися однотипні прийоми розміщення шкіл в структурі житлових районів незалежно від місцевих містобудівних умов та природно-кліматичних особливостей.

Глибокі перетворення у соціальній сфері й економіці України, відродження національних традицій, що почалися на початку 1990-х років після отримання державної незалежності, створюють реальні передумови розробки нових принципів формування мережі загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

В даний час в країні діє 20605 загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, в яких здобувають загальну середню освіту 5,2 млн учнів. Мережа шкіл збагатилась спеціалізованими загальноосвітніми навчальними закладами (ліцеями, гімназіями, колегіумами тощо), кількість яких постійно збільшується.

Якщо сім років тому в Україні функціонувало 913 гімназій, ліцеїв та колегіумів, в яких навчалось 265,8 тис. учнів, то нині їх кількість наближається до 1 млн.

По діючим на сьогодні нормативним вимогам площа на 1 місце (при наповнюваності класів не більше 30 учнів) становить 9–11 кв. м, а в спеціалізованих школах (ліцеї, гімназії) — 13–15 кв. м.

Ці нормативні положення вимагають істотної модернізації й розширення матеріальної бази існуючої шкільної мережі. Практично всі шкільні будинки необхідно реконструювати, тому що вони не відповідають новим соціально-педагогічним вимогам, або звести відповідну кількість нових навчальних місць.

Завдання для сучасних складних соціально-економічних умов нереальне. Слід зазначити, що окрім фінансових ресурсів необхідні вільні території для такого значного розширення мережі шкіл.

Головною ланкою загальноосвітніх закладів на рівні мікрорайону стають переважно базові школи (1-й–9-й кл.) замість традиційних шкіл 1-й–12-й кл. Паралельно з формуванням традиційних загальноосвітніх шкіл пропонується школи для старших класів, які відрізняються спеціалізованими методами навчання, виносити на рівень житлових районів або загальноміського обслуговування. Частина шкіл для старшокласників може функціонувати у вигляді ліцеїв, гімназій та інших спеціалізованих навчальних закладів, формуватись спільно з мережею професійних і вищих навчальних закладів, блокуватись і кооперуватись з базовими установами та підприємствами громадського призначення.